

Reflexe ale integrării: presa literară din Basarabia

Maria ȘLEAHIȚCHI, dr. conf., decanul Facultății
Filologie USB "Alec Russo"

Fără îndoială, în ceea ce are valoros și durabil, literatura română e „una și indivizibilă”. „Literatura română din exil, afirmă Ion Simuț, se integrează firesc într-o literatură română fără granițe și fără separatisme. O asemenea distincție nu mai poate fi operantă decât pentru a diferenția condițiile diferite de lucru, iar nu valorile.”¹ Exilului literar românesc se asociază și literatura din spațiile românești abandonate în condiții istorice și geopolitice vitrege.

Deși literatura română din Basarabia și Bucovina, așa cum o regăsim în clasamentele istorico-critice ale unor critici extrem de obiectivi, nu are nici o șansă de reordonare și omologare în cadrul paradigmei estetice a literaturii române, credem că și acest fragment al literaturii române se pretează în mod organic clasificărilor generale aplicate procesului literar românesc, or, ruptă de matricea spirituală și marcată de calvarul prin care a trecut, literatura din Basarabia nu a cunoscut totuși o modificare de esență, nespecifică literaturii române. Cu toată rămânerea în urmă față de mișcarea spectaculoasă a „căruței cu patru roți”, pentru a valoriza expresia criticului invocat deja („Dacă literatura română scrisă în fosta Iugoslavie, receptivă la curentele modernismului și postmodernismului, își poate găsi cu ușurință enclave proprii într-o istorie literară fie la capitolul literaturii estetiste, fie la acela al literaturii subversive, literatura „moldovenească” trebuie tratată în mod obligatoriu – cu toată tristețea acestei constatări – separat, ca

pe o a cincia roată la căruță”², ce-a de „a cincia roată” e totuși a căruței. Adică, e tot literatură română și nu poate fi omologată decât din perspectivă integraționistă, ca făcând parte, în mod obligatoriu, din cultura românească. Impresia falsă pe care o promovau / promovează (?) unii critici venea / vine din necunoaștere, probabil. De altfel, între timp, Ion Simuț și-a redactat perspectiva axiologică, făcând din literatura română din Basarabia obiectul unui șir de articole (publicate în revista *România literară* din 2005 și 2006), în care propunea puncte de vedere destul de pertinente, dar și polemice, în vederea receptării la nivel valoric a scriitorilor basarabeni din cea de-a doua jumătate a secolului XX.

Astfel, scriitorii basarabeni, dar și confrății lor din Țară, au demonstrat consecvent demersul lor integraționist, recuperând timpul separării și convertindu-l într-un timp al unității culturale, estetice și valorice. Cea mai receptivă la acest deziderat a fost de la 1987 încoace presa literară. Ea a promovat valorile românești în Basarabia, avînd grijă totodată să facă auzită și văzută literatura de aici în paginile mediilor literare din România. În mod firesc, fenomenul integrării din ultimul deceniu al secolului trecut are deja istoria sa. Integrarea a cunoscut diverse forme de manifestare, cum ar fi:

- recuperarea valorilor literare istorice - perspectivă național - patriotică (revistele *Nistru / Basarabia, Literatura și arta*);
- sincronizarea componentelor interne ale literaturii române - perspectivă estetică (revistele

Contrafort, Sud - Est Cultural, Semn);
- europenizare și globalizare - perspectivă transnațională (revistele *Contrafort, Sud - Est Cultural*).

Recuperarea valorilor literare istorice – perspectivă național - patriotică (revistele *Nistru / Basarabia, Literatura și arta*)

Efortul integraționist al revistei *Nistru / Basarabia* viza dintru început recuperarea valorilor literare istorice, demersul revistei fiind unul emblematic. Odată cu modificarea numelui din *Nistru* în *Basarabia*, revista se declară continuatoare a *Vieții Basarabiei*, importantă publicație din perioada interbelică, lansată la Chișinău în 1932 sub președinția lui Pantelemon Halippa și redacția lui Nicolae Costenco.

Începând cu anul 1988 - perioadă a „dezghețului” gorbaciovist -, cu preluarea redacției de către poetul Dumitru Matcovschi, sumarul revistei include o rubrică inedită *Reconstituiri*, punându-se în circuit, pentru cititorul basarabean, pentru început, versuri ale junimistului Vasile Pogor. De ce s-au oprit redactorii revistei la un scriitor minor e o întrebare în spirit retoric. Mai important și simptomatic ni se pare gestul ca atare, care deschide lunga cale a recuperării valorilor literare de care basarabeanul a fost privat. Astfel, revista va întreprinde primele încercări în procesul de integrare culturală a românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Pentru cititorul basarabean vor fi publicate unele texte excluse din edițiile clasice (*Hora unirii, Imn lui Ștefan cel Mare, Bucovina* de V. Alecsandri), versuri de L. Blaga, T. Arghezi, N. Stănescu, G. Bacovia, G. Coșbuc. Gestul satisfăcea cererea cititorului, revista fiind la acel moment unica sursă de lectură a unor texte incluse în programele școlare la literatura română.

Din domeniul prozei sînt popularizate operele unor înaintași: C. Stere *În preajma revoluției*, Gib Mihăescu *Rusoaica*, Z. Stancu *Urma*, P. Goma *Din calidor – o copilărie basarabeană*, *Arta refugii*, iar pentru revigorarea dramaturgiei, gen restanțier pentru

literale basarabene din acea perioadă, este publicată piesa lui M. Sorescu *Vărușul Shakespeare* (nr.12 / 1990).

Revista continuă și în următorii ani să familiarizeze cititorul basarabean cu literatura, istoria, critica literară și filosofia românească, publicînd integral sau fragmente din lucrări de referință: G. Călinescu *Ion Creangă*, E. Sorohan *Alecsandri și comedia*, G. Ibrăileanu *Spiritul critic în cultura românească*, L. Blaga *Elogiu satului românesc*, L. Rebreanu *Laudă țăranului român*, M. Preda *Lumea țărănească și generațiile ei în istorie*, Șt. Ciobanu *V. Alecsandri și Basarabia*, C. Noica *La o antologie filozofică*, N. Manolescu *Varlaam. Istoria critică a literaturii române. Partea I* ș.a.

La rubrica *Autori și Cărți* sînt publicate cronici la cărțile autorilor basarabeni semnate de critici din Țară. D. Mănucă scrie despre cartea *Pe urmele lui Orfeu* de N. Dabija, A. Iliescu despre *Schimbarea la față* de V. Grosu, M. Codruț despre *Aici, în falset* de Gr. Chiperi ș.a. Sfera tematică și stilistică este caracterizată de o largă deschidere. E. Simion semnează eseu *Poezia livrescului*, A. Mușina abordează postmodernismul în *Poemul modern*, L. Botnaru intervieuează pe Gh. Crăciun în *Ostentațiile mele vin din voința de a concilia trupul cu limbajul*. Începutul recuperării însemnează o varietate de direcții literare, stiluri, nume, puse laolaltă. Revista nu-și proclamă un program estetic, ci unul etnic - estetic, cel de unitate de limbă și literatură; or, în contextul istoric neodacist, marcat de ideea unității naționale, pornirile ierarhice au rol secund. Între timp, revista *Basarabia* a evoluat. S-a schimbat componența redacției. Au venit oameni noi, cu viziuni noi. Preluînd redacția revistei *Basarabia*, poetul Nicolae Popa a orientat procesul de integrare spre sincronizarea cu ritmurile actuale ale literaturii române, modernizînd simțitor criteriile axiologice, după care a organizat activitatea revistei în ultimii ani de apariție.

Aflată în inima bătăliei pentru trezirea conștiinței naționale, de rînd cu revista

Basarabia, hebdomadarul *Literatura și arta* și-a conservat formulele de limbaj și atitudine, rămânând la nivelul anilor nouăzeci. Plafonarea nu a putut fi evitată. Mai mult decât atât, preocupările preponderent de natură social - politică mai ales din ultima vreme au fost în detrimentul evident al literaturii și artei. Chiar dacă nu și-a suspendat apariția, precum s-a întâmplat în cazul revistei *Basarabia*, săptămânalul a devenit mai mult o „publicație de buzunar”. Pe de altă parte, modul în care *Literatura și arta* își promovează ideile și valorile face impresia că redactorii ei nu au fost capabili să-și sincronizeze limbajul, chiar cel patriotic, atât de necesar încă în *Basarabia*, cu schimbările iminente ale lumii și mesajul la care reacționează ea astăzi. Deși publică o serie de autori din spațiul cultural românesc, revista se autohtonizează progresiv, mizând pe relația cu publicul mediocru, pe care continuă să-l țină în tipare depășite.

Sincronizarea componentelor interne ale literaturii române - perspectivă estetică (revistele *Contrafort*, *Sud - Est Cultural*, *Semn*)

În cel de-al doilea val al procesului de integrare se înscriu publicațiile *Contrafort*, *Sud - Est Cultural*, *Semn*. Revista *Contrafort*, coordonată de Vasile Gîrneț și Vitalie Ciobanu, este exponențială pentru generația scriitorilor optzeciști, în efortul lor de sincronizare cu literatura română pe criterii estetice, nu doar etnice. Fondată în 1994, cu susținerea Fundației Culturale Române, această revistă, deși se declară una a tinerilor scriitori din Republica Moldova, nu se dorea o publicație „pentru tinerii scriitori basarabeni în mod special, ci o revistă pentru tinerii scriitori români oriunde s-ar afla. [...] Nu erați, afirmă Augustin Buzura într-un interviu, moldoveni la Chișinău și basarabeni oprimați la București, ci tineri intelectuali români, conștienți că au de îndeplinit o misiune foarte grea, de înaintat împotriva valului, împotriva unei mentalități păgubitoare”.³ Pe drept cuvînt, „revista și-a făcut datoria cu prisosință, devenind „cea mai

bună publicație pentru tineri din întreg spațiul cultural românesc”,⁴ reușind „să se racordeze la spiritul real al timpului, să adune în jurul ei un grup de colaboratori foarte talentați”, reușind să răstoarne prejudecăți înrădăcinate destul de adînc: „ei sunt, pe alt plan, români din Chișinău, nu basarabeni din București”.⁵

Revista *Contrafort* a debutat cu un program de integrare culturală și literară, în favoarea impunerii „unor principii și criterii comune pentru o literatură scrisă în aceeași limbă”.⁶ Consecvența grupului de la *Contrafort* este demnă de admirat, dat fiind faptul că noi, românii, sîntem mai degrabă autorii unor proiecte abandonate, decât a unor programe de lungă durată, împlinite, cu efort și consecvență, în timp. Sîntem mai degrabă o națiune a insight-ului, decât a construcției în timp. Scriitorii de la *Contrafort* demonstrează tocmai excepția. De la primul număr pînă la cel din aprilie - mai 2003, revista face dovada unui demers cultural de omologare a valorilor românești de oriunde s-ar produce. Autori din țară sînt comentați în *Contrafort*, autori din Țară au coloane în revistă, precum reviste din Țară includ în mod curent prezentarea *Contrafortului* la rubrica de cronică a presei (a se vedea *România Literară*, *Observatorul cultural*, *Convorbiri literare*, *Adevărul literar și artistic*, *Dilema* ș.a.). Momentul de bilanț al promovării politicii de integrare românească spirituală, culturală, literară îl constituie ancheta din nr. 12 / 2002 cu tema: *Basarabia și România – un deceniu de integrare literară*, la care a participat un număr mare de scriitori români. „Concluziile aceste dezbateri, afirmă directorul revistei Vasile Gîrneț, relevă un bilanț mai degrabă descurajant decât optimist. S-au confirmat în acești ani două tipuri de politici „integraționiste”: prima însemnînd festivaluri siropoase și chefuri patriotice, bugetofage și ineficiente, și cealaltă [...] însemnînd investiții pe termen lung, crearea și susținerea unor instituții viabile de perspectivă, capabile să modifice mentalități și să promoveze valorile autentice.”⁷ În pofida concluziilor, mai mult

„descurajante decât optimiste”, modul în care promovează integrarea grupul de la *Contrafort*, dar și celelalte două reviste *Semn*, *Sud - Est Cultural*, ar trebui să ne facă mai optimiști. Prin contribuția iminentă a acestor reviste, s-au afirmat noi generații de scriitori, care au reușit să-și sincronizeze discursul literar cu congenerii lor din Țară și să scoată literatură română din Basarabia din vîrsta ei „pășunistă”.

Deschiderea spre europenizare și globalizare – perspectivă transnațională (revistele *Contrafort*, *Sud - Est Cultural*, *Semn*)

A pleda doar pentru forma internă de integrare (a literaturii din Basarabia cu literatura română) ar însemna să îți restrîngi

„elanul integraționist”, în vreme ce contextul general al integrării vizează noi obiective și finalități. Astfel, literatura română din Basarabia trebuie să escaladeze noi trepte, dacă nu vrea să-și conserve statutul de „a cincia roată la căruță”. Revistele literare *Contrafort*, *Semn* și revista *Sud - Est Cultural* își asumă acest obiectiv. Analiza sumarelor acestor reviste, calitatea textelor publicate, lumea ideilor care trăiește în coloanele lor evidențiază tendința de europenizare a discursului critic, literar și social - politic. Ridicarea acestor reviste pe altă treaptă, aceea a integrării și sincronizării cu literaturile europene, deschid pentru generațiile care vin calea raliei la valorile culturale transfrontaliere, literatura română din Basarabia intrînd astfel într-o altă vîrstă a sa.

Note:

- ¹ Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Oradea, Editura Cogito, 1994, p. 399.
- ² Ibidem, p. 15-16.
- ³ Augustin Buzura: „Basarabia va fi ceea ce trebuie să fie și va ajunge unde îi este locul. Trebuie să procedăm în așa fel de parcă numai de efortul fiecăruia dintre noi ar depinde revenirea la normalitate. După cum trebuie să scriem de parcă fiecare cuvînt ar putea să fie ultimul” [interviu]. In: *Contrafort*, nr. 2 (100), februarie 2003, p.10.
- ⁴ Idem
- ⁵ Idem
- ⁶ Vasile Gârneț în interviu cu Augustin Buzura. In: *Contrafort*, nr. 2 (100), februarie 2003, p. 10.
- ⁷ Idem